

mód is van. Nemcsak növényeken kísérletezhetünk, hanem állatokon is. Ha kisebb, falusi iskolákban nem tudunk akvariumokat, terrariumokat, vivariumokat beállítani, felhasználhatjuk a háziállatokat, rajtuk is gazdag tapasztalatokat gyűjthetünk, de egyúttal közelebb is visszük az iskolát az élethez, ami szintén elsőrendű feladat.

Nem szabad elhanyagolnunk a kirándulásokat sem, melyeken sok tapasztalatra tehetünk szert. Ne csak a szellem erősítésére rendezzük ezeket, hanem a test felfrissítésére is. Ezért a tanulmányi kirándulásokon kívül turistakirándulásokat is vezessünk, ezeken az elernyedtest felújul és azután kétszeres erővel fogadja be a szellemi termékeket.

Kiterjeszkedik továbbá Dennert a tanulók olvasmányára, amit bizony a legtöbb helyen elhanyagolnak. Pedig az életre való nevelésnek egyik legfontosabb kelléke, hogy az önművelés leghathatósabb módját, az olvasgatást tanítványainkkal megkedveltessük. Szerzőnk — biológjáról lévén szó — főleg biológiai irányú munkákat ajánl. De azért elveit elfogadhatjuk a többi tárgyak segédeszközeinek kibővítésére is.

Horváth Károly.

W. Ostwald, Sprache und Verkehr. Leipzig. 1911. Akademische Verlagsgesellschaft. m. b. H.

W. Ostwald fentebbi című, Bernben tartott előadásában olyan világnyelv létesítésére gondol, mely a nemzetek között az érintkezést elősegítse és megkönnyítse. A nyelvbeli különbség az egyes országokban nagyon kifejlett vasúthálózathoz hasonlítható, melynek (Európát kivéve) mindenütt saját külön pályája van. (A nyelveknek is külön saját alakjuk.) A világnyelvnek, vagyis egyetemes segítő nyelvnek létesítése épen olyan mértékben fogja megkönnyíteni a szellemi javoknak átvitelét egyik nemzetről a másikra, miként Európában (Oroszország kivételével) a vasúti sínek egyenlősége a vasúti forgalmat megkönnyítette. Rohamosan fejlődő korunkban, mikor a forgalom óriási mértékben megnövekedett, mindjobban homloktérbe nyomul a nyelvnek, mint forgalmi eszköznek kérdése. Mig azonban pl. a gőzhajó nagyság, gyorsaság és biztonság tekintetében néhány évtized alatt nagyot haladt, míg a telefon, radiotelegráf stb. hatalmasan fejlődött, addig a nyelvnél a technikai fejlődésnek csupán a kezdetei észlelhetők. Az egyetemes nemzetközi érintkezésre szánt nyelvnek létesítését tehát a legfontosabb technikai problémának kell tekintenünk. Minél több mondanivalójuk van tehát a különböző anyanyelvű embereknek, annál nagyobb mértékben lép fel a vágy ilyen érintkezési eszköz után. Gondoljunk csak a nemzetközi kongresszusok soknyelvű tanácskozásai közt a sok tévedésre, ellenmon-

dásra és zűrzavarra. De még nagyobbak a nehézségek az írásbeli érintkezésben, hiszen a gondolatközlés 95%-a a szem és nem a fül útján történik.

Megvalósítható-e ilyen nyelv? Nagyon könnyen, sőt ott a nehézség, hogy a sok mesterséges nyelv közül melyik a leghasználhatóbb és legcélszerűbb? Három-négy évtized óta a mesterséges nyelv problémája sokat haladt és az egyes rendszerek jelességeit mindenki ismeri. Most csupán arra van szükség, hogy e különféle rendszerek között a már-már veszedelmessé váló versengést megszüntessük. Ez csak nemzetközi megegyezés útján lehetséges.

Megállapítja, hogy a legjobban elterjedt nyelvek közül sem az angol, sem a francia, nem tehető világnyelvvé már csak az egyes nemzetek féltékenységénél fogva sem. De van ennek a dolognak nyelvtechnikai akadálya is. Az ilyen nemzetközi nyelvnek a lehető legkönnyebbnek és legtökéletesebbnek kell lennie és egyúttal alkalmasnak arra, hogy az emberi gondolat feltartóztatatlan fejlődését követni tudja. Már pedig ezzel a tulajdonsággal csak egy mesterséges nyelv bírhat. A mesterséges nyelv problémájának megoldását már századokkal ezelőtt sikertelenül próbálták. Csak a XIX. század nyolcvanas éveiben mutatkozott az első siker a volapük nyelvvél (Schleyer). Bár nem volt tökéletes, hamarosan igen sokan megtanulták és a szóbeli valamint írásbeli érintkezésben használták. De a volapükre halálos csapást mért feltalálójának merev elzárkózottsága minden újítástól, helyesbítéstől. Közben elfoglalta helyét és egészen kiszorította az esperanto, mely a problema megoldásához találóbban fogott. Részletesen ismerteti ennek fejlődését praktikus változatával, az ido-val együtt s bebizonyítja, hogy mi célra szolgálhat ilyen mesterséges nyelv? Természetes, hogy a nemzetközi segítő nyelv nemzetközi célokat fog szolgálni a tudomány minden ágában, az ipar és kereskedelem terén és a személyes érintkezésben egyaránt. A tudomány terén pl. mennyi energiát fogyaszt az a tudós, aki két-három idegen nyelv tanulásával kénytelen vesződni. Mennyi nehézségbe ütközik egy-egy tudományos munka lefordítása; hiszen igazán jó és hű fordítás alig akad. Ezzel szemben, ha pl. egy évtized mulva minden tudományos munka mesterséges nyelvre lesz áttéve, az egész kultúrávilág közkinceseivé válnak azok; olcsóbbakká, hozzáférhetőbbeké lesznek a könyvek s íróik anyagilag is jobban járnak. Nagy dolog az, ha az olvasó az író saját szavaiból értheti meg. Érdekes példában mutatja meg egy német szövegnek ido-ra való áttételét s ennek újra németre való fordítását. (Gomperz bécsi tanár német szövegét a francia Couturat ido-ra tette át; ezt a szöveget Pfaundler fizikus tanár németre fordította vissza s Gomperz, az eredeti szöveg írója,

alig talált benne számbavehető hibát.) Ha ez a nyelv kiszorítja az iskolákból az idegen nyelvek tanulását, felényivel lesz kevesebb dolga a középiskolának, mely szerinte a nyelvtanulásra annyi időt fordít, mint a többi tárgyra együttvéve. A mesterséges nyelv útján az egész művelt világon az élőszo erejével is hirdetheti tanait s közzéteheti kutatása eredményét a tudós. Haszna a kereskedelemben és az iparban is nyilvánvaló. Nincs szükség idegen levelezőkre, soknyelvű árjegyzékekre és egyéb értesítésekre; idegen országban sem kell a közvetítők kétséges segítségéhez fordulni. A találmányok nemzetközi szabadalmazása is könnyebb, mert biztosabb. A diplomáciában ma már nincs meg a francia nyelv kizárólagos egyeduralma (melyet az angolok amúgy sem ismertek el); gyakorlatba ment, hogy az egyes nemzetek saját nyelveket használnak. Minthogy kizárt dolog, hogy más kerüljön a francia helyére, a nemzetközi mesterséges nyelv már csak semlegességénél fogva is alkalmas erre, mert kifejezései világosak és szabatosak és így a világbékét fenyegető minden félreértést, nemzeti érzékenykedést, komoly veszedelmet már csirájában elfojthat, ami épen nem kis jelentőségű dolog. Nem kell végül figyelmen kívül hagyni ennek a nyelvnek hasznát az élőszoibeli érintkezésben, a postán, vasúton, távírásban, vendéglőben s általában az idegenforgalomban.

Mikor tehát ennek a nemzetközi mesterséges nyelvnek minden téren ilyen hatalmas fejlődés jár nyomában, tegyük minél hamarabb általánossá. Azoknak, akik még most is kétségeskedve rázzák fejüket, elmondja, hogy tiz évvel ezelőtt Berlinben egy előkelő nagyiparosnál tett látogatást, akitől épen akkor búcsúzott egy fehérhajú, pirosképű alacsony úri ember. «Tudja ki volt ez? — kérdi látogatójától a nagyiparos. — A szegény Zeppelin gróf, aki a kormányozható léghajó ideáján töri a fejét; már többször támogattam őt, de most már nem tehetem, mert nem bizom ügye diadalában.» S ma! Zeppelin ideája valóra vált. A világnyelv ideája még rövidebb idő alatt valósulhat meg.

Ostwald, a kémikus szaktudós, nem lát a nyelvben egyebet, mint szimbolum-rendszert, képletek összegét. Pedig a szó több mint pusztá jelvény. Ostwald s általában a mesterséges nyelv hívei elfeledkeznek arról, hogy a nyelv a kollektív lélek munkája, társadalmi termék s nem a nyelvegyének logikájának mesterséges készítménye, továbbá arról, hogy a mesterséges nyelv is alá volna vetve az egyetemes törvénynek, mely minden életet s így a nyelvét is jellemzi: a *fejlődés* törvényének. Csakhamar keletkeznenek újabb és újabb nyelv-eretnekségek. A nyelvet csak nagyon csekély fokig lehet mesterségesen fejleszteni, mert a nyelv legnagyobbbrészt tudatlanul elő-

álló társadalmi alkotás. Maga a világnyelv a föld különféle tájain nyelvjárásokra bomlanék, majd teljes anarchiában veszne el. Alig remélhető tehát, hogy bizonyos zártabb fogalomkörön kívül a megérthetésnél nagyobb igénnyel fellépő műnyelv valaha végérvényesen létesüljön.

Szabó Ignác.

ÚJ KÖNYVEK.

1. Hazai művek.*

Biró Sándor, Szlőjd-gyakorlatok. I. rész, az elemi fiúiskola I—III. osztályainak kézimunkái. III., bővített és javított kiadás. Miskolcz, 1913, n 8° 135 l., ára 1 K 60 f. — Részletes utasításokat, mintaleczkéket nyújt. Röviden fejtegeti bevezetésül a kézimunka nevelő értékét: az izmot erősítő, a lelkeket szórakoztató, az értelmet fejlesztő foglalkozást nyújt a gyermekeknek, kapcsolatot teremt a játék és a tanulás komoly munkája között s az így kifejlődő tulajdonságok és készségek végül a gazdasági jóllétet emelik.

Emlékkönyv dr., Schuschny Henrik iskolaorvosi és egészség-tanítási működésének 25. évfordulója megünneplésére. Irták barátai, tisztelői. Budapest, 1912, n 8° 282. l. — E könyv számos dolgozata igen tanulságos. Alexander Bernát az egészség-tant rendes, kötelező tárgynak kívánja a középiskolában. Bernáth János a svéd iskolákban folyó testi nevelést és egészségügyi gondozást ismerteti. Berzeviczy Albert a testi nevelésről 1894-ben írt tanulmányát közli. Bihari Mór a fővárosi tanulók kirándulásainak szervezéséről ír. Hosszay Lajos a középiskolai túlterhelésről mondja el gondolatait. Rombauer Emil cikke (Paradox pedagógiai problémák) történeti értékű. Az orvos-munkatársak bennünket érdeklő cikkei ezek: Biró E.: Vérbetegség az iskolában, Donáth Gy.: A gyermek első gondolkozása és beszéde, Győri I.: Az agyvelő munkája és higiénéje, Heim P.: Van-e jogunk iskolabetegségekről szólni? Lobmayer G.: Az iskolaorvos és a nemi kérdés problémája; Ranschburg P.: Az emlékezet lélektani higiénéjéről, Szily A.: Iskola és szem, Tauszk F.: Az iskola feladata a tüdővész elleni küzdelemben, Torday F.: Az iskolaorvosok gyermekgyógyászati szakképzettségéről; Tuszkai Ö.: Szimuláns tanulók, Waldmann F.: Iskolaorvosi tapasztalatok. Legalább e címek közlésével óhajtjuk felhívni a figyelmet arra, hogy e tárgyak

* Nevelési irodalmunk újabb termékei és nevelési vonatkozású munkák. Az itt megemlítették közül egyeseket bővebben szándékozunk ismertetni.